

МОВНА СИТУАЦІЯ В МІСТІ МИРНОГРАД ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

¹ Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі проаналізовано мовну ситуацію в місті Мирноград Донецької області – рідному місті автора Олександра Бондарева. Для розуміння контексту дослідження подано коротку історію Донецької області, схарактеризовано особливості демографічної ситуації в місті Мирноград. Проаналізовано причини місцевого явища двомовності та запропоновано оптимальні методи подальшого впровадження державної мови в місті.

Ключові слова: мовна ситуація, українська мова, державна мова, двомовність, діалектизми, дерусифікація, декомунізація.

Abstract

The paper analyzes the language situation in the city of Myrnohrad, Donetsk region - the hometown of the author Oleksandr Bondarev. To understand the context of the study, a brief history of the Donetsk region is presented, the features of the demographic situation in the city of Myrnohrad are characterized. The causes of the local phenomenon of bilingualism are analyzed and optimal methods of further implementation of the state language in the city are proposed.

Keywords: language situation, Ukrainian language, state language, bilingualism, dialectics, de-Russification, decommunization.

Вступ

У контексті російсько-української війни, а особливо після повномасштабного вторгнення росії в Україну, критично важливого значення набуло мовне питання. Ідеться передусім про повноцінне впровадження державної – української – мови в усі сфери спілкування як чинник національної безпеки нашої держави, спосіб остаточно відмежуватися від смертельно небезпечної для існування України «дружньої мовної колиски» трьох народів.

Мовна ситуація в містах Сходу України досі є складною. Актуальне завдання соціолінгвістики – досліджувати методи покращення подальшого впровадження державної мови в цих містах.

Мета дослідження – проаналізувати мовну ситуацію в місті Мирноград Покровського району Донецької області та запропонувати оптимальні способи впровадження української мови в усі сфери офіційного спілкування в місті, де панувало (а подекуди й досі панує) явище двомовності.

Результати дослідження

Коротку історичну довідку про Донецьку область для розуміння контексту проблеми варто почати з 2 липня 1932 року. Саме тоді була створена область із центром у місті Артємівську (зараз – Бахмут), а з 16 липня 1932 року – із центром у Сталіному (зараз – Донецьк). Уже 3 червня 1938 року область була поділена на Сталінську і Ворошиловградську (зараз – Луганську), а під час тимчасової окупації німецько-нацистськими військами і їх союзниками (з жовтня 1941 по вересень 1943 року) мала назву Юзівська [1].

Під час активного видобутку вугілля за часів радянської влади регіон почали активно заселяти заробітчани із Сибіру, Західної України, теперішньої території Білорусії та інших територій СРСР, утворюючи свою культуру.

Згадки про річку Сівєрський Донецьк є в грецьких істориків Геродота, Полібія, Страбона. Заселення області почалось ще за доби палеоліту, найдавніші пам'ятки було виявлено поблизу Амвросіївки і датовано раннім палеолітом. А в IV ст. до н.е. землі були складовою частиною скіфського державного об'єднання (царства Атея). У II ст. до н.е. в донецьких степах з'являються сармати, які прийшли із Заволжя. Одна з найвідоміших пам'яток того часу – поховання поблизу міста Бахмута [1].

Місто Мирноград розташоване в Донецькій області за 50 км від обласного центру – Донецька. Воно оточене шахтами і є типовим містом Сходу України.

Кількість населення за переписом 2022 року становила близько 46 тисяч осіб [2]. У 1990 році кількість населення становила 51,5 тисячі. Місто було засноване на території двох копалень, що стали населеними пунктами: Новоекономічне (1911 рік) і Гродівське (1916 рік). Після 1934 року селище біля Гродівської копальні було перейменовано на Новий Донбас, у 1957 – на Дмитрове, а в 1972 році Новоекономічне і Дмитрове об'єдналися у місто з назвою Дмитров [3]. Така назва зберігалася до 2016 року – на честь болгарського комуніста Георгія Дмитрова.

У 2016 році місто перейменоване на Мирноград (назва символізує мирне співіснування та розвиток) [2].

Мовна ситуація в місті є характерною для інших міст Сходу. Про зміну тенденцій після 2022 року робимо висновок за результатами соціологічного опитування. Ми брали до уваги опитування, яке проводив Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA з 13 по 21 грудня 2022 року. У ньому взяли участь 2018 респондентів віком від 18 років [4]. Порівняно з 2021 роком українською мовою розмовляють у повсякденному житті на 7 % більше, російською відповідно – на 10 % менше, див. табл. 1:

Якою мовою Ви переважно розмовляєте вдома?

	Україна загалом (грудень 2021)	Україна загалом (грудень 2022)	Захід	Центр	Південь	Схід
Українською	64.1	70.7	95.6	78.3	34.6	40.3
Російською	32.6	23.2	3.1	16.7	54.8	47.4
Іншою/Важко відповісти	3.3	6.1	1.3	5	10.6	12.2

Таблиця 1. Статистика використання української мови в повсякденному житті.

Водночас 70,2% жителів Сходу України вважають українську мову рідною, див. табл. 2:

Яку мову Ви вважаєте рідною?

	Україна загалом (грудень 2021)	Україна загалом (грудень 2022)	Захід	Центр	Південь	Схід
Українську	77.4	87.7	98.2	92.8	73.6	70.2
Російську	19.7	9.9	1.1	5.9	25	22
Іншу/Важко відповісти	2.9	2.4	0.8	1.3	1.4	7.9

Таблиця 2. Статистика визначення мови зі статусом «рідної».

Ця статистика наочно демонструє значне поширення російської мови в спілкуванні серед населення на Сході України. У місті Мирноград зокрема можна було чути переважно російську, а от у сусідніх селах (бабуся автора родом із селища Гришине) спілкувалась суржиком, проте українською.

Починаючи з 19 ст., населення Донбасу складалось з етнічних українців і інших народів. Переважно населення тоді спілкувалось українською, але з приходом радянської влади на Сході, як і на всій території України, почались репресії, голодомор і «правильна українізація». Тому й на початку 21 ст. українською розмовляли вже тільки 24 % громадян у Донецькій області [4].

Незважаючи на активну русифікацію, населення області і міста й до сьогодні зберегло та активно використовує українські територіальні діалектизми, наприклад:

- ланці (старий одяг);
- приступки (сходи);
- причілок (передня і задня сторона даху, стріха);
- лантух (мішок);
- ночви (велике корито);
- будяк (шкідлива для господарства рослина);
- пайта (тепла кофта з капюшоном);
- рахубний (людина, яка занадто сильно полюбляє гроші);

тормозок (обід із собою, той, що приготовлений удома);
тремпель (плечики для одягу, вішак);
забиток (тупиковий провулок на околиці міста / села) та ін.

На жаль, українська не була поширена і в закладах освіти. Небагатьом школярам пощастило навчатися в українськомовних школах [5]. Зарадити цій ситуації могли б заходи активнішого впровадження української на державному рівні, починаючи хоча б із 1989 і до 2013 року. Проте навіть у 2014 році тут російська прирівнювалась за важливістю до української, її вивчали не як іноземну, а як другу «рідну». Кризовим явищем виявилось й розмежування України на Західну українськомовну і Східну російськомовну під час виборів 2004 року [6].

Ці й інші фактори сприяли утворенню в Україні «ракової пухлини під боком». У 2014 році відбулись референдуми [7] на підтримку відокремлення областей від України, і це є доказом того, що мова – це надзвичайно важливий елемент державності, її першочергово потрібно підтримувати й просувати на всіх рівнях – від побутових розмов до офіційного спілкування. Мала б бути введена заборона на вживання російської мови в медіапросторі, освіті, сфері обслуговування тощо, заохочення розвитку української, зокрема й на рівні впровадження українськомовного культурного продукту й популяризації його.

Тільки після подій 2014, а особливо 2022 року, українське суспільство прокинулось і почало діяти, впроваджуючи активно дерусифікацію і декомунізацію (із 1991 року дерусифікації приділялось значно менше уваги ніж декомунізації, відбувається заборона комуністичної партії і рух на відсторонення від росії). Протягом 2022 року населені пункти позбавлялися назв, пов'язаних з РФ чи її діячами. Лише у 33 із 50 найбільших міст, які потрапили у дослідження, було перейменовано понад 2200 топонімів [8].

21 квітня 2023 року Президент України підписав Закон «Про внесення змін до Закону України "Про географічні назви" щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України», що сприяло інтенсифікації перейменування топонімів і на Донеччині, зокрема й у Мирнограді. Ще з 2015 року активно розпочалося перейменування вулиць (наприклад, вулиця Олександра Бондарева в Мирнограді раніше мала назву вулиця Фрунзе, а після стала Юридичною, вулиця Ватутіна стала Соборною) [9] і населених пунктів, наповнення радіомовлення й телебачення українською мовою.

12 червня 2009 року за указом В. Ющенка № 432 розпочато демонтаж пам'ятників, присвячених особам, що здійснювали голодомор і репресії в країні за часів радянської влади. Утім за часів януковича закон фактично перестав функціонувати. Лише 8 грудня 2013 року «впав» перший ленін у Києві і до грудня 2014 року було повалено 504 бюсти диктатора. У січні 2015 року в Мирнограді організований демонтаж пам'ятників, присвячених діячам комунізму, а станом на жовтень 2017 року декомунізація завершена на 95%. Особливо визначну роль в дерусифікації міста відіграв ухвалений 2019 року Закон про забезпечення функціонування української мови як державної.

Більш глибокому розумінню особливостей регіону, причин двомовності тут сприятиме ознайомлення з працею Олександра Михеда «Я змішаю твою кров з вугіллям. Зрозуміти український Схід» [10], у якій автор розповідає про окремі міста донецької й луганської областей, про ставлення населення до влади і подій, що відбуваються в суспільстві, а також ставлення мешканців один до одного.

Висновки

Мовна ситуація в місті Мирноград Покровського району Донецької області є типовою для інших міст Сходу України і зумовлена різними історичними, суспільними, демографічними, економічними причинами. Активно впроваджувати й надалі українську мову в усі сфери спілкування – це важливе надзавдання державного рівня й особисте пріоритетне – кожного мешканця цього регіону для збереження власного життя й країни загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія Донецької області. URL: <https://bibliokids-mrpl.com.ua/uk/%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%8F-%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96.html>.
2. Головний міф міста Мирноград Донецької області «Історія шахти "Центральна"» від Юлія Павлюк. URL: https://read-online.in.ua/articles/holovnij_mif_mista_mirnohrad_donetskoji_oblasti_i.

3. Коротка історична довідка. Мирноград. URL: https://zi.ua/news/kratkaya-istoricheskaya-spravka-mirnohrad_11792/.
4. Барсукова О. За рік в Україні побільшало людей, які говорять українською та вважають її рідною. Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/03/10/253276/>.
5. Сайт школи. URL: <https://school172014.wixsite.com>.
6. Історія виборів: третього Президента у 2004 році Україна обирала в три тури. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/istoriia-vivoriv-tretogo-prezidenta-v-2004-rotsi-ukrayina-obirala-u-tri-turi-23049>.
7. Червоненко В. «Референдум» про незалежність Донбасу. Як це було насправді у 2014-му. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60480947>.
8. Дерусифікація українських міст: 8 запитань до експертів. URL: <https://decentralization.ua/news/16627>.
9. Мирноградська територіальна громада. Перейменування вулиць міста. URL: <https://myrnohrad-rada.gov.ua/storage/24/1188/5f689ae8cbf13087299543.docx>.
10. Михед О. Я змішаю твою кров з вугіллям. Зрозуміти український Схід. Київ : Наш формат, 2020. 368 с. URL: <https://knigogo.com.ua/knigi/ya-zmishayu-tvoyu-krov/>.

Радомська Людмила Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: ludarad9@gmail.com.

Бондарев Олександр Вікторович – студент групи СМ-236, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Radomska Lyudmyla A. – Cand. Sc. (Eng), Assistant Professor, Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ludarad9@gmail.com.

Bondarev Oleksandr V. – student of SM-236 group, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsya.